

ного поховального ґрунту в Королевому I і II, який перекриває суглинки з ранніми верхньопалеолітичними комплексами, брерупським інтерстадіалом, звичайно, небезспірне. Зараз підібрано вже чимало даних на користь датування вказаного палеоґрунту часом першого ґрунтоутворення інтерпленігліціалу віорму. Це, в свою чергу, змушує переглянути деякі положення гіпотези про розвиток ранніх верхньопалеолітичних індустрій Карпато-Балканського регіону, яка була запропонована в 1989 р. В. М. Гладилінім і Ю. Е. Демиденко.

Велика увага на колоквиумі була приділена солотрейському феномену Західної Європи (Б. Шмідер, М. Ленуар, Ф. Базіль, Д. Саккі, Л. Строс, С. Кашо, М. Лопез, Я. Зільхао, Ж. Жест, Ю. Пліссон, М. Лежон). Ольга Соффер (США), відомий археозоолог, свого роду пропагандист досягнень радянських палеолітознавців в США досить цікаво і змістовно доповіла про витоки керамічного мистецтва, узагальнивши поодинокі дані з цього питання і зібравши досить цікаву колекцію палеолітичної кераміки із Дольних Вестоніц, Павлова (ЧСФР), Майни (СРСР) тощо.

В рамках колоквиуму була організована виставка «Палеолітичні стоянки з листоподібними знаряддями на території Польщі» (Краківський археологічний музей), а також проведено дві екскурсії: в Польщі, де учасники мали змогу ознайомитись з такими пам'ятками: Рацібор Студений, Дзержислав, печери Окьєнік, Мамутова, Нетопежова; та в Чехії (Моравії), де побували в Пшедмости, Странській Скалі III, Ведровіцах II і V, Міловіцах, Дольних Вестоніцах, відвідали павільйон «Антропос» у Брно.

Разом з тим слід зауважити, що проведений у Польщі колоквиум дозволив також вирішити і внести до порядку денного палеолітознавства ряд питань наукового і науково-організаційного плану. Йдеться про координацію спільних досліджень спеціалістів різних країн шляхом спільних експедицій, нових наукових форумів.

Одержано 14. 05. 91.

ПЕРШИЙ ВСЕСОЮЗНИЙ ПОЛЬОВИЙ СЕМІНАР «РАННЬОЗЕМЛЕРОБСЬКІ ПОСЕЛЕННЯ-ГІГАНТИ ТРИПІЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА УКРАЇНІ» (ТАЛЛЯНКИ, 1—7 СЕРПНЯ 1990 р.)

М. Ю. Відейко

Вперше фахівці з різних куточків Радянського Союзу зібралися разом, щоб обговорити проблему найбільших у Старому Світі землеробських поселень енеолітичної доби — трипільських «протоміст» — безпосередньо на місці розкопок цих унікальних пам'яток у Тальнівському районі Черкаської області. Семінар було організовано відділом первісної археології Інституту археології АН УРСР, при сприянні Українського товариства охорони пам'яток історії та культури і науково-виробничого кооперативу «Археолог» (Київ).

Під час засідань та екскурсій на місця археологічних досліджень (рис. 1) було прочитано та обговорено понад 30 доповідей, авторами яких були вчені з Молдови, України, Росії, які представляли наукові установи, вищі учбові заклади, музеї. Розширені тези доповідей як виголошених, так і надісланих на адресу оргкомітету, були видані коштом Українського товариства охорони пам'яток історії та культури¹. Коло доповідей охоплювало сім основних тем: вивчення агропоселень-гігантів, методика досліджень та домобудування, хронологія та періодизація, ідеологія, Трипілья та сусідні культури, господарство, нові дослідження.

Загальні проблеми вивчення агропоселень-«протоміст» розглядалися в доповідях І. Т. Чернякова, В. Г. Збеневича, М. М. Шмаглія, М. Ю. Відейка, В. М. Массона, Е. В. Сайко. Крім

© М. Ю. ВІДЕЙКО, 1992

Рис. 1. Таллянки, учасники семінару на розкопі.

питань відносно перспектив та розробки науково-дослідних програм трипільознавства (І. Т. Черняков, М. М. Шмаглій) з різних точок зору було розглянуто феномен великих трипільських поселень. В. М. Массон визначив для Трипілья «неурбанізаційний» шлях розвитку, обумовлений застійними явищами в економіці. Е. В. Сайко розглянула проблему з теоретичної точки зору, зауваживши стадіальну різницю історично відмінних типів розселення: міста та міста-села, при цьому вона вважає, що поселення-гіганти не були містами. В. Г. Збенович визначає великі поселення, як місця концентрації населення в умовах зовнішньої загрози, у яких, однак, відсутні, на його думку, невід'ємні риси раннього процесу урбанізації,— отже ідею трипільського «протоміста» слід вважати неспроможною. М. М. Шмаглій та М. Ю. Відейко, спираючись на узагальнення результатів польових досліджень поселень-гігантів, аналіз даних по господарству, палеодемографічні та палеоекономічні реконструкції (як інших авторів, так і власні) відстоюють концепцію трипільського «протоміста».

Рис. 2. Таллянки, дискусія на розкопі.

Жвава дискусія виникла з питань методики досліджень та реконструкцій трипільських споруд, що проходила не лише під час засідань, але й на розкопках (рис. 2), де учасники семінару наочно могли ознайомитися з розкритими залишками трипільських «точок» на поселеннях у Онопрівці (розкопки М. О. Савченко, О. В. Цвек), Таллянках (розкопки В. О. Крупа та С. М. Риждова), Майданецькому (розкопки М. М. Шмаглія), Тальному-2 (розкопки М. Ю. Відейка). Більшість учасників, як виявилось, підтримують ідею вертикального розвитку трипільських жител (двоповерховість, «точки» — це залишки міжповерхових перекриттів), що знайшло відображення у доповідях В. І. Маркевича, В. О. Круца, В. О. Шумової, Г. Н. Бузян та О. О. Якубенко. Прибічником ідеї про використання трипільцями вогню у будівництві залишився О. Г. Колесніков. З доповідей очевидно, що трипільське домобудування, починаючи з раннього етапу, було досконалим, складним за конструкціями; поряд з одноповерховими були також дво-триповерхові споруди, існували як загальні, так і локальні тенденції у розвитку будівельної справи (рис. 3).

Рис. 3. Таллянки, учасники семінару оглядають трипільський «точок».

Доповіді з питань хронології та періодизації зосередилися на двох проблемах: регіональної хронології — доповіді В. Я. Сорокіна, О. В. Цвек, та мікрохронології поселень-гігантів — С. М. Риждова, М. М. Шмаглія та М. Ю. Відейка. Останні дали відповідь на питання: чи існували трипільські агломерації як цілісна система, чи перед нами конгломерат різночасових міні-поселень? Автори дійшли подібних висновків вважаючи, що хоча і можна визначити певні етапи у розвитку великих поселень (починаючи з етапу першопоселенців), проте основна кількість жител існувала (і загинула) одночасно, коли поселення були залишені трипільцями.

Цікавим був розділ, присвячений господарству трипільського населення — починаючи з виробничого інвентаря — доповіді Н. М. Скакун та І. І. Зайця, Н. В. Риндіної та О. В. Енговатової, Т. М. Губської-Лизь; топографії та ресурсам — Б. С. Жураковського, С. О. Гусева, до палеоботанічних та палеозоологічних даних — Н. М. Кузьміна, Г. О. Пашкевич, О. П. Журавльов. На жаль, лише останні були присвячені безпосередньо господарству поселень-гігантів. Питання про економіку трипільських агропоселень здається одним з ключових у вирішенні цієї загадки стародавньої історії.

Багато доповідей було присвячено ідеологічним уявленням трипільців, адже матеріал тут нагромаджено величезний. Йшлося як про конкретні знахідки, як правило — унікальні (Т. Д. Тодорова, В. Г. Петренко, І. В. Сапожніков, В. М. Бікбаєв, Т. М. Ткачук, В. І. Балабіна), так і про розробку загальних питань (І. В. Мельничук, М. О. Чмихов, С. М. Ляшко та О. Ф. Белов). Увагу привернула насичена інформацією доповідь Т. М. Ткачука, присвячена орнаменталіці посуду з поселень Таллянки та Майданецьке. Автор дійшов висновку, що місцеве населення використовувало у розпису посуду певну знакову систему. Система ця склалася ще до виникнення даних поселень і є продуктом певної еволюції. Це означає, що трипільці у Буго-

Дніпровському межиріччі у першій половині IV тис. до н. е. впритул підійшли до створення ієрогліфічної писемності.

Цікавими були доповіді присвячені взаємовідносинам Трипілля та сусідніх культур, в основному, зі сторони Степу — Т. Г. Мовша, А. Л. Нечитайло, Ю. Я. Рассамакін, А. І. Кубишев, І. В. Манзура, М. Т. Товкайло. Нові матеріали з досліджень трипільських пам'яток ввели в науковий обіг В. О. Косаківський (поселення Чечельник), В. М. Конопля (Малі Дорогостаї-1), В. Ф. Мицик (ранньотрипільські поселення на Тальнівщині), Н. Б. Бурдо (Гребенюків Яр).

Крім екскурсій на місця розкопок учасники семінару відвідали музей хліба в м. Тальному (директор В. Ф. Мицик), де в експозиції представлено численні знахідки з трипільських пам'яток Тальнівщини. Загальну підтримку знайшла ідея створення на базі цього музею республіканського Музею трипільської культури. Робота семінару знайшла широке висвітлення в районній газеті «Колос», що присвятила три випуски археологічній тематиці.

Учасники семінару прийняли звернення, в якому відмічено значення трипільських пам'яток для вивчення давньої історії України. Незважаючи на окремі досягнення, ця робота провадиться вкрай повільно через нестачу коштів, а самі пам'ятки світової історії навіть не охороняються державою, лише Майданецьке поселення взяте під охорону як пам'ятка аж ... районного значення! Залишки «протоміст» активно руйнуються під час сільськогосподарських та будівельних робіт. При такому ставленні трипільські поселення-гіганти досить швидко перетворюються, і вже остаточно, на купу сміття. А мова йде про цивілізацію хліборобських племен України, що передувала в часі пірамідам давнього Єгипту!

Звернення направлене до депутатів Верховної Ради УРСР, Уряду України, Президії АН УРСР, місцевих Рад. Ми звертаємося за допомогою у створенні особливої Програми вивчення, охорони та пропаганди пам'яток давніх землеробів України. Програма має включати: наукові дослідження, створення музею-заповідника у с. Таллянки, музею Трипільської культури у м. Тальне, надання державної охорони згідно законодавства пам'яткам археології — поселенням-гігантам, відновлення діяльності Трипільської комісії (що існувала у 20-ті роки), публікацію результатів досліджень, матеріальне забезпечення перелічених заходів. Програма вивчення і охорони трипільських «протоміст» як унікальних комплексів давніх землеробів Європи, має бути погоджена з подібними Програмами ЮНЕСКО через представництво УРСР в ООН, як особливий напрямок у народному русі за збереження пам'яток історії та культури України.

Одержано 20. 02. 91.

Примітки

¹ *Раннеземледельческие поселения-гиганты Трипольской культуры на Украине// Тез. докл. 1 полевого семинара, Таллянки, 1—7.08.1990 г.— К., 1990.*